Второ издание Цѣна 20 ст.

Книжки за народа

Историята на селото Рижъ (Чалѫ-Кавакъ).

Пагубни сѣтнини отъ послободяване на хора невежи.

Съ приложение на единъ хубавъ и много полезенъ расказъ отъ † П. Р. Славейковъ, подъ название:

Синовна дължность

(Въ спомень П. Р. Славейкову).

Издава
Илия Р. Блъсковъ.

Шуменъ
Печатница на Кл. Р. Блъсковъ
1895.

пагубни сѣтнини отъ послободняване на хора невѣжи

ПРИМѢРЪ

ИЗЪ

Историята на селото Рижъ (Чалѫ-кавакъ)

Шумненско Окрѫжие.

Това село е далечъ отъ г. Шуменъ на югъ 12 часа. Въ цѣло Шумненско, до толко отстранено българско село отъ града, както и отъ други съсѣдни български села, тъй въ такова страшно гористо мѣсто, въ срѣдъ Балкана до Стара Планина, — друго нѣма. Когато прѣзъ г. 1882 отидохъ въ това село, то страхъ ме поби. Отъ четири страни балканъ, затѫтено въ една долина, 20—30 хайти въоружени да влѣзатъ нощѣ въ него, то ще го направятъ прахъ и пепелъ, и пакъ ще си идатъ, безъ нѣкоя помощь отъ близо да има. Даже и въ тая 1882 г. когато на вредъ Българията бѣше свободна, тукъ въ това село страхътъ отъ турцитѣ още владѣеше. И самитѣ турци ходѣха тъй свободно, както и въ турско. Мене ми доде чудно, какъ това село, въ такова разбойническо, страшно мѣсто, срѣдъ такъвъ балканъ, по между села отъ турци свирепи, кръвници, диви, каквото е самото мѣсто, да е остало то тъй непокѫтнато въ миналитѣ размирни години! Пораспитахъ едного старца за заселванието на това българско село, за неговото до сега отрайване, и да ли не

е испащало нѣщо зло. Старецътъ има добрината да ми расправи, на дълго и широко, историята на това село, но на менъ тая история ми се видя като една приказка, като единъ простъ расказъ, колкото чуденъ, толко и невѣренъ. Станахъ, обаче, любопитенъ да узная сѫщностьта. Сичко расказано отъ стареца, азъ зехъ подъ бѣлѣжки.

Въ г. 1882 имаше въ Рижъ единъ учитель на име Ц. Селвилиевъ, помолихъ милостьта му да распита за това село и той още по-подробно. Селвилиевъ има добрината въ изложението си отъ 24 Февруарий г. 1883 да ми разясни историята на Рижъ още по-добрѣ. Точни свѣдения той е извлѣкалъ отъ расказванието на стареца дѣда Кара. Прѣзъ г. 1884 бѣ въ сѫщото село другъ учитель на име Ив Стояновъ, родомъ изъ с. Драгоево, и него помолихъ да испита и опише, до колкото може да узнае, безъ обаче да му покажа изложението на Селвилиева. Г. Стояновъ ми испрати своитѣ писмени бѣлѣжки съ дата 13 Априлий 1884 год.

Зехъ та посрѣщнахъ и тритѣ описания; излиза сѫщето. Увѣренъ вече въ истинностьта на тая история, особно като се потвърди и отъ отца попъ Янка свещеникъ отъ Смѣдово, който прѣди войната е свещенодѣйствувалъ въ Рижъ около 3 години, и комуто се е случвало да пораспитва по тая часть, и който ми доказа че сичко това е вѣрно, азъ рѣшихъ да отпечатамъ резултатътъ на тия издирвания подъ име Историята на с. Рижъ, както слѣдва.

Почти прѣди 200 години тукъ въ това балканисто корито не е сѫществувало село. Гѫстата непроходима гора, наречена Чалѫ-кавакъ, е била при-

бѣжище само на върли хайдути. Горѣ по равнището на западната страна, дѣто е било сѫщо мѣстото гористо, обитавалъ е самъ единъ овчаръ Котленецъ съ синоветѣ си, които, зимѣ и лѣтѣ, си пасели тамъ овцетѣ, разбира се, не съ малъкъ откупъ и не съ малко давнина на разбойницитѣ. Прѣзъ тия страни тогива е имало само единъ главенъ пѫть, който е водялъ отъ г. Шуменъ, прѣзъ селото Драгоево и, направо прѣзъ гората горѣ по горското равнище, заминувалъ и е водялъ за г. Едирне; този пѫть билъ нарѣченъ, както и до днесъ го наричатъ Едирне йолу или Калдарѫмъ*). Прѣзъ тоя пѫть е минувала и царската хазна, за това се е наричалъ и Башъ Дервентъ**). Но често царската хазна, кога да мине по край това хїдушко мѣсто, била обирана.

Казахме, чи тукъ е имало само единъ овчаръ съ своитѣ юнаци синове, които биле на четъ деветъ души. Тия синковци видѣли еднъждъ отъ скритата какъ разбойницитѣ нападнали царската хазна, избили хазнатаритѣ и ограбили хазната. Овчаритѣ отъ прикаскитѣ на разбойницитѣ, като узнали че тѣ сѫ българи, придябватъ ги, загащватъ ги въ едно тѣсно мѣсто, нападватъ ги, избиватъ ги и отнииматъ царската хазна. По едно врѣме се подига потиря да търси пропадналата хазна: тука, тамѣсъ, най-сѣтнѣ, дохождатъ до това мѣсто, дѣто билъ овчарина, който, безъ да го питатъ, исказва хазната и расправя какъ се е случило та е отнелъ. Другъ единъ пѫть, зимно врѣме, кога минувалъ единъ паша съ войска-еничери,

*) Калдѫрѫмътъ го казватъ само между Рижъ и Драгоево. Този пѫть, говори се, че го е направила нѣкоя си Влахиня, та за това се нарича още Влахъ-калдѫрьмъ.

**) Главенъ пѫть

която идѣла отъ кадѣ Едирне за Шуменъ, случило се такава силна зима съ фуртуна и виелица по тѣхъ балканисти мѣста, щото войската изгубила пѫтя. Да се случи да връхлѣтятъ на тоя овчаринъ, който, освѣнъ че можилъ да ги подкрѣпи съ топличка гозба, но имъ насочилъ едно близко турско село, дѣто била войската спасена. За тия добрини на овчаря станало извѣстно и въ Цариградъ отъ дѣто тогивашния султанъ повикалъ речения овчаръ, комуто като поблагодарилъ, наградилъ го, заповѣдалъ му да иди тамъ на сѫщото мѣсто, и заедно съ синоветѣ си ,село да засели, и колкото е възможно селото голѣмо да стане; а за това, за да се пресели тамъ повече рая, султана издалъ буйрултия*), която гласяла, че това ново село Чалж-кавакъ, колкото и голѣмо да стане, да е освободено отъ всѣкаква царска давнина отъ ангарии и проч. Не се минало много и село се заселило (до 900 кѫщи се българановци), и черква си направили, и училище, и попъ, и крѫчма, и сичко. Особито забѣлѣжително е, какъ прѣди сто и повече години, додѣто, ни въ едно село въ Шумненското окрѫжие, нито даже и въ тия голѣми села, които сѫ биле до града близо, не сѫ имали черква и училище а въ Рижъ е имало; но въ Рижъ е владѣяло *свобода*. Рижени се ослянели на Царския си ферманъ, и тъй сичко самоволно си вършеле, като си добрѣ стискали и кѫтали тоя ферманъ. За доказателство че въ Рижъ прѣди сто и повече години е имало черква и училище, свидѣтелствуватъ тия:

1. И днесъ**) е живъ дѣдо Георги нарѣченъ даскалъ Георги старецъ 80 годишенъ, въ селото

*) Царска височайша заповѣдь.

**) Зназ че бѣ живъ до год. 1882, но да ли е още живъ — незная.

Смѣдово дѣто съ врѣме е даскалувалъ, той се е училъ въ с. Рижъ.

2. Че въ с. Рижъ черкуванието е било свободно, и както прилича, че е имало сичкитѣ черковни потрѣби, които по него врѣме мжчно можеха да се доставятъ, доказватъ черковнитѣ имъ книги, които слѣдъ четири моаребета, слѣдъ двѣ разорения на това село, сж биле запазени въ г. Шуменъ у нѣкого си Жечя попъ Жечовъ. Тѣзи книги сж старъ печатъ на синкава хартия, и отъ тѣхъ нѣкои печатани въ г. Москва въ год. отъ Р. Хр. 1582, 1590, 1564, 1589, една въ г. Лвовъ 1688, и една въ Киевъ год. 1818.

Отъ година на година селото се умножавало и умножавало, а заедно съ това трудолюбивия българинъ, както си е и днесъ, искоренилъ, растребилъ, растворилъ цѣли гористи мѣста и разоралъ, раскопалъ, посѣлъ сичкото това пространство, което днесъ държи на длъжъ четире часа отъ Рижъ до срѣдата на Байрямъ - Деренский боазъ.

И днешница нашия простъ българинъ си има единъ доста голѣмъ порокъ. Щомъ се позамогне и щомъ намѣри малко прѣдница — послободнява. Отъ слободнитѣ Рижени захванало да излизатъ и български разбойници. Това сж го подушвале турцитѣ и не можели да теглятъ тѣхнитѣ раи да се располагатъ така слободно, но що да правятъ, като имъ е била дадена свободата съ фермана. Турчина почита и уважава тоя видъ царски документи, които иматъ царската тура,*) като берати, фермани и проч. и за това не смѣяли да нагазятъ това село, до дѣто тамъ

*) Гербъ — полумѣсецъ въ срѣдата съ звѣзда

е съществувалъ царский ферманъ, но отъ друга страна се е мислило и кроядо какъ полекичка да имъ се измъкне тоя документъ изъ ржцѣтѣ.

Отъ тукъ на долу ще приложа сжщиятъ разсказъ на дѣда Кара, т. е. както е самъ той разсказвалъ.

— „Не помня добрѣ, но до колкото съмъ слушалъ и запомнилъ, трѣба да има до 150 год. отъ врѣмето на хайдутъ Бобя. Споредъ както ми сж расправяли, тоя Боби билъ късъ, растжртенъ чилѣкъ, но много юнакъ. Не го е било страхъ отъ нищо. Колко турци, та че и Българи е исклалъ той! . . .

„По хайдутъ Бобевото врѣме е имало въ селото ни единъ старецъ на име дѣдо Севи, тозъ дѣдо Севи е ималъ една много хубавица дъщеря, таквази хубавица друга въ селото е нѣмало. Боби я залюбва и искалъ да я земи за жена. Но въ това врѣме е имало въ селото ни и конакъ *) въ когото е имало единъ субашъ **) на име Ибишь - а, заедно съ негови нѣколко хайти, ужка да пази селото отъ лоши хора, а самъ той е билъ страшенъ хайдутинъ и проклѣтъ звердакъ: денѣ въ конака, а нощѣ въ гората. Не щешъ ли, този Ибишь - а и, той да залюби дѣдо Севовата дъщеря, която искалъ да потурчи и да я земи за жена! Ибишь - а, като субашъ ходилъ си ката день у дѣдо Севови, комуто, прѣдлагалъ, дори го и насилвалъ, и заплашвалъ да му даде дъщеря си. Единъ день дѣдо Севи се срѣща съ Бобя и му казва:

*) Здание много по голѣмо отъ селскитѣ кжща, прилично на градска кжща.

**) Субашитѣ се пращаха отъ градищата като чиновници за пазение тишината; селото бѣ длъжно да го храни и му заплаща;

— Бобе, бе, ти не знаешь че Ибишь-а иска на сила да земе дъщеря ми; ти си юнакъ, стояваш на срѣщя на това куче, което точи зжби за дъщеря ми, азъ знамъ че ти я искашь, ако ще я земешь, земи я по-скоро, замъ да се оттърве тя, че и азъ.

— Азъ я искамъ, казалъ Боби, и като ми я давашь защо да я не зема?

„ Мѣнежъ, годежъ, свадба станало втарасо, скритата. Ибишь-а въ това врѣме не билъ въ селото. Като дохожда и се научва за свадбата, отива съ коня си право у Бобювата кжща. Боби билъ у дома си, и безъ да излѣзе на двора, казва на жена си:

— Ти иди на двора и го посрѣщни, цалуни му и ржка, като булка, ако рече да те грабни и вдигни на коня си, ти да се неуплашишь, когато грьмна, куршумътъ край веждата ти да мине, пакъ тебе не ще удари. *)

„Жената послушала мжжа си, излязнала и посрѣщнала Ибишь-а, цалунала му ржка, субашьта спорѣдъ обичаятъ надарилъ младата булка съ една жълтичка, като я попиталъ за Бобя. — Тука е, рѣкла булката. Ибишь-а не смѣилъ да влѣзе въ кжщи, но се качилъ на коня и си отишелъ. По него врѣме, както и на скоро, кога ще прави нѣкои българинъ свадба, купуваха се д а р о в е отъ страната на зетя за сичкитѣ ближни булчини родове, като: бутуши, обуща и др., а и на субаша е трѣбало да купятъ едни червени подковани бутуши, а който е побогатъ и нѣщо повече. Боби съ нищо не надарилъ Ибишь-а.

*) Разсказватъ че Боби толко билъ нишанджия, т. е толко прàво мѣрялъ съ своето прочюото ш и ш а н е, щото кога излизала потеря да го гони той съ куршумътъ си смѣрвалъ да затькни пушкитѣ на неприятелитѣ си.

Ибишь-а се разсърдилъ и пратилъ хаберъ на Бобя, намѣсто бутушитѣ да му испрати джепкенлия аба и колчаклии путури,*) „че сѣтнѣ незнамъ ха! Сѣтнѣто му той да мисли.“ Но Ибишь-а да направи зло на Бобя, не смѣеше, защоте го знаеше що е за юнакъ, за то намислилъ да си отвърне на булчинътъ баща — на дѣда Севя.

„Единъ день дѣдо Севи, като пасялъ свинитѣ си на Машенецъ (едно отстранено мѣсто кадѣ балкана), случило се да мине по край тамъ Ибишь-а, Наоколо нѣмало никой. Улавя субашътъ дѣдо Севя и, като го мжчилъ съ мжки каквито щялъ, най-сѣтнѣ замахналъ та му отсѣкълъ главата отъ кадѣ вратътъ, и го оставилъ. За чюдо голѣмо, синко, вамъ лжжа мень истина, да се случи главата му да провисне на гърцмуля, който не билъ отсеченъ, дѣдо Севи си подпрялъ съ ржката брадата, на скоро заминали пжтници занесли клания-недоклания дѣдо Севя въ селото съ кола, мало и голѣмо се провървило да го гледатъ: дошелъ и зеть му Боби — „Да не ти е просто, казалъ му дѣдо Севи, ако не утрѣпишь Ибишь-а. Той ми испи кръвьта. И умрялъ.

„Година врѣме се минало и Боби вървѣлъ се по диритѣ на кръвника, той искаль да го убие съ леснина, щото, и както иска да си го помжчи, сѣтнѣ, и никой да не го усѣти. Па и Ибишь-а никога не ходялъ безъ силяхътъ си (оржжието си), и безъ единъ другаръ българинъ. Веднъжъ замръкнали на пжтя си срѣдъ гората, дѣто наклали огънь, нахранили се и лѣгнали да спжть. Боби тозъ пжтъ билъ

*) Облѣкло напето: черня дрѣха до поясъ и гащи широка, съ много гайтанъ ушита. Такивато носѣха богатитѣ и юнаци турци.

падналъ здравата по дирята му, придябва го съ единъ свои другаръ, и двамата прѣдрешени въ арнаушки дрѣхи. Ибишь-а спи дълбоко. Полекичка се примжкватъ до него. На българина, другаря му, който билъ буденъ, съ прьсть на устата си му казале да мълчи. Сичкото му орѫжие прибиратъ и послѣ го сблъскватъ да стане. Ибишь-а трѣпва; двама непознати въорѫжени стоятъ надъ главата му, понечва да се даврандиса (упрѣ) на орѫжието си; нѣма го.

— „Стани! измърморва му Боби, станй да ни управишь пѫтя за Добралъ. Ибишь-а угажда че работата не е чиста, но нѣмало що да прави. Става и повежда двамата непознати прѣзъ Биюкъ Конакъ прѣвожда ги прѣзъ балкана, като що минали Лудата Камчия и нагазиле кадѣ Качара, чакъ тогива хайдутъ Боби му се вѣстилъ, кой е, зелъ да го мѫчи и казва:

— „Тебе, Ибишь-а, ти се искало джепкени, чакай да видимъ да ли ще ти приличатъ“ и зема та му одира кожата долу отъ рѫцѣтѣ горѣ до рамената, като я оставилъ да виси, като джепкени.

—„Тебѣ ти се искало и колчаклии потури, чакай да видимъ ще ли ти прилчатъ“ и му одира кожата долу отъ краката горѣ до колѣнѣтѣ, като я запрѣтналъ да прилича на колчаци·

„Мѫчилъ го, мѫчилъ го, додѣто, най-сѣтнѣ, го уморилъ съ мѫки и го оставилъ.

„Съ нашето село вече шега не бивало: отъ денъ на день ставало по-голѣмо, давнина нѣмало, ангария хичъ; лоши турци хайдути не смѣяли да го нагазятъ, защото у нашитѣ българановци имало по страшни хайдути. Но, какво да кажемъ: ние като сме сиро-

Черню-чорбаджи се полъгва, изважда берата. щомъ го поемва субаша, хвърга го въ огъня и го изгаря. Ехъ, синко, да му се провали гроба на този Черню-чорбаджи, че той стана причина да се пръсне това село, нъ кой знае, тъй трѣба да е било писано! Субашътъ, като изгаря берата, хвърлилъ такава тежка давнина на селото ни, щото е трѣбало сѣки да продаде, дѣ що има за да се наплати. Не стигало то, забралъ да минува аскеръ (войска) прѣзъ селото, да стои по цѣли недѣли, ангарии страшни, щото това добро, което бѣха видѣли Рижени прѣзъ толко години, сега имъ го вадѣха турцитѣ витилъ, витилъ, изъ носа. Селото захванало да се распилява.

*
* *

„До тукъ ви расказахъ, синко, това щото съмъ чувалъ отъ дѣда, отъ баба. Слушайте пъкъ сега да ви раскажа туй, щото стана прѣдъ моитѣ очи, което помня много добрѣ. То помогна щото селото ни да се распилей до сушъ.

„Азъ съмъ комахай на 95 години. Отъ както се помня, азъ заварихъ нашето село, въ захващанието на распиляванието му. Тогава имаше въ наше село само 12 кѫщи турци, които бѣха повечето като заптии при субашътъ.

„Теглилата, които теглехме въ това затънтено село, бѣха за неисказвание, но научени нашитѣ хора тъй, кому бѫди, какъ бѫди, да не се слагатъ, да не се прикоряватъ, искараха му, най сетнѣ, горчивото.

„Стадо безъ шугава овца не бива, синко, и въ нашето село, както по прѣди ви казахъ, имаше и лоши и развалени хора. Хади, хади, че та-

кива шуги да се покажатъ и помежду момитѣ ни. Имаше въ селото ни една гивиндетина, ужъ мома, но мома такава запалница, ви думамъ, щото тя стана причина, отъ като запали и изгори нѣколко кжщи. най-сѣтнѣ, да запали, на огънь да удари, цѣлото село, което се и свършенно попиля. То, меръ, тамъ дѣто се прѣкнели такива гивиндии, тамъ и сички проклѣтии се изсипвали. Лошо нѣщо. Господь да пази сѣка кжща и село отъ такова зло. На тжзи провалница мома, но мома салтъ подъ нехтитѣ, името бѣше Кжна. Дѣ двѣ моми, тя третя, дѣ тжпанъ тя копанъ. Срѣдъ село хорото, тя ще направя, тя ще го поведе, а пакъ скачеше та подскачаше, като аждреха *) Здраванакъ синковица бѣше: по жетва съ момцитѣ се надварваше, кой ще по скоро ржкои да насбере и на по-голѣмъ снопъ да ги направи, — тя, свиржешеснопа, уловеше го съ зжбитѣ си за върэопа и го прѣхвирлѣше прѣзъ рамото си, кога други едва можеха да го подигнатъ. Тръгнѣше да върви, то земята подъ нея тжнтеше, па и по хубость не бѣше за подвъргане, но защо ми е: хубаво сирене въ кучи тулумъ. Кжна, прави що прави, вкара въ торбата си и други двѣ моми, които изгалати и направи като себе си: Днесъ аху, ху, утрѣ, их, ху, ху, токо се дрънна изъ селото, че Кжна е зашла съ нѣкого си, и вече е тежка, и на скоро ще роди копиле! Това не бѣше лъжа. А пъкъ Кжнинитѣ двѣ отбуръ дружки бѣха дъщери на тогивашния чорбаджи Ангела, на едната, на по-голѣмата името бѣше Добра, а на по-малката — Рада, и двѣтѣ запалници, като Кжна. Хади, хади, че и за тѣхъ развоня нѣщо.

*) Бѣсенъ конь

„Чорбаджи Ангелъ, като не можеше да тегли тия прикаски които се пръскаха за двѣтѣ му хубусници, и като не можеше да бие магарето, рече да бие семера му, но му присѣдна.

„На Димитровденъ имаме селски сборъ, както го имаме и до днесъ, а пъкъ по Димитровденъ, знаете, че новото вино е тамамъ въ лудото си врѣме. Понасърбали се нашитѣ млади мѫже и млади момци, колкото играятъ, играй имъ се. Врѣмето бѣше хубаво, помня като днесъ, мѣсечина като деня, и яцжя *) заминува, хорото се неразижда. Въскисва Ангелъ-чорбаджи и отива при субаша та се развиква:

— „Бе Ахмеда-а! (тъй бѣше името на тогивашний субашъ) защо държишъ още това хоро и го нераспилѣешъ, или чакашъ да направятъ тѣзи пиенци нѣкоя пакость? Изъ селото ни моми има тежки, сичкитѣ кепазелици и реззилщи**) излизатъ отъ тѣзи нощни хора; я послушай ме че прати нѣколко заптии да идѫтъ да го развалятъ, врѣме е сѣки да си иди у кѫщата.“

„Субашътъ Ахмеда проводилъ заптиета да распилѣятъ хорото.

—„Вай! кой е този, който иска да ни развали ветий обичай, ние ако искаме до срѣдъ нощь играваме, кому какво правимъ? Кой е този, който иска въ вето село новъ законъ да ввежда?

— „Субашътъ заповѣда да се разиди хорото, казали заптиета.

— „Субашътъ ли? Че какво ни се намиса той насъ на хорото? Дръжте го! извикватъ нашитѣ луди млади и се впускатъ връхъ конака. Виното не стои, а врате, като въ бѫчвата. Распѣнили се онѣзи хора, субаша, та субаша, викатъ.

„Субаша усѣтилъ каква е работата, че съ пиени хора на глава се не излиза, офейкува и се скрива

*) Два часа слѣдъ залазеното слънцето.
**) Безчестия развартства

по тавапитѣ. Като не го намѣрватъ нашитѣ юнаци отзематъ си съ счупвание на вратя, прозорци на конакътъ. Оттамъ хади у дѣдо Кировата кръчма, която бѣше до черквата, за да си оттушатъ съ виното. Тогива дѣдо Кировата кръчма държеше единъ кръчмаръ, който, невямъ, не бѣше българска вѣра, казваха го цинцаринъ, името му бѣше Щеру. Много лошевъ чилѣкъ бѣше този Щеру, хемъ паритѣ ни земаше, хемъ се подиграваше съ селенитѣ, но най-сѣтнѣ намѣри батювцитѣ си.

— „Намѣрихте ли субашьтъ бѣ? попиталъ Щеру.

— „Не можахме, отговориле нашитѣ.

— „Ще му намѣрите вие нему . . . намъ що-то, казалъ имъ Щеру съ подигравка.

„Позеленѣли, посмоклъли онѣзи луди млади, не се побиратъ въ кожата си отъ ядъ, че пъкъ и писни.

— „Бре! ти ли си останалъ съ насъ да се подиграващъ, нѣму майкитѣ неможихме да подгонимъ баръ на тебе. Дръжте го бѣ! И впускатъ се връхъ него и тамъ на мѣстото му го смазватъ.

„Е! чакъ сега я окжтахме! На другиятъ день заровиха Щера до черквата, и по товас нца се опуйчихме. Не се мина много, додоха двамата брата Щерови да искатъ кръвь за кръвь. Хюкюмету*) доди пъкъ той искаше канъ пжрасж — пари за пролѣтата кръвь. Распръснаха се едни турци изъ селото, кого дѣ завърнатъ бой до умиране! И двѣтѣ страни сполучиха. На селото ни хвърлихж 37 кесии пари (една кесия е равна съ гроша 500) канъ парасж Отсждиха за башъ кръвници дѣда Срѣпка, Тодора Чалгжна и Тодора Кръстюва, които прѣкараха прѣзъ ножъ (заклаха)

„Ами паритѣ? 37 кесии грошове туй! А пъкъ ние бѣхме вече охлжзнале. Додѣто ги исплатимъ съ лико се упасахме. Вече бѣхме на очи, отъ дѣ да се

*) Отъ страна на правителството.

Черню-чорбаджи се полътва, изважда берата. щомъ го поемва субаша, хвърга го въ огъня и го изгаря. Ехъ, синко, да му се провали гроба на този Черню-чорбаджи, че той стана причина да се пръсне това село, нъ кой знае, тъй трѣба да е било писано! Субашътъ, като изгаря берата, хвърлилъ такава тежка давнина на селото ни, щото е трѣбало сѣки да продаде, дѣ що има за да се наплати. Не стигало то, забралъ да минува аскеръ (войска) прѣзъ селото, да стои по цѣли недѣли, ангарии страшни, щото това добро, което бѣха видѣли Рижени прѣзъ толко години, сега имъ го вадѣха турцитѣ витилъ, витилъ, изъ носа. Селото захванало да се распилява.

*
* *

„До тукъ ви расказахъ, синко, това щото съмъ чувалъ отъ дѣда, отъ баба. Слушайте пъкъ сега да ви расскажа туй, щото стана прѣдъ моитѣ очи, което помня много добрѣ. То помогна щото селото ни да се распилей до сущъ.

„Азъ сьмъ комахай на 95 години. Отъ както се помня, азъ заварихъ нашето село, въ захващанието на распиляванието му. Тогава имаше въ наше село само 12 кѫщи турци, които бѣха повечето като заптии при субашътъ.

„Теглилата, които теглехме въ това затънтено село, бѣха за неисказвание, но научени нашитѣ хора тъй, кому бѫди, какъ бѫди, да не се слагатъ, да не се прикорявать, искараха му, най сетнѣ, горчивото.

„Стадо безъ шугава овца не бива, синко, и въ нашето село, както по прѣди ви казахъ, имаше и лоши и развалени хора. Хади, хади, че та-

кива шуги да се покажатъ и помежду момитѣ ни. Имаше въ селото ни една гивиндетина, ужъ мома, но мома такава запалница, ви думамь, щото тя стана причина, отъ като запали и изгори нѣколко кжщи, най-сѣтнѣ, да запали, на огънь да удари, цѣлото село, което се и свършенно попиля. То, меръ, тамъ дѣто се пръкнели такива гивиндии, тамъ и сички проклѣтии се изсипвали. Лошо нѣщо. Господь да пази сѣка кжща и село отъ таково зло. На тжзи провалница мома, но мома салтъ подъ нехтитѣ, името бѣше Кжна. Дѣ двѣ моми, тя третя, дѣ тжпанъ тя копанъ. Срѣдъ село хорото, тя ще заправя, тя ще го поведе, а пакъ скачеше та подскачаше, като аждреха *) Здраванакъ сивковица бѣше: по жетва съ момцитѣ се надварваше, кой ще по скоро ржкои да насбере и на по-голѣмъ снопъ да ги направи, — тя, свиржеше-снопа, уловеше го съ зжбитѣ си за върэопа и го прѣхвирлѣше прѣзъ рамото си, кога други едва можеха да го подигнатъ. Тръгнѣше да върви, то земята подъ нея тжнтеше, па и по хубость не бѣше за подвъргане, но защо ми е: хубаво сирене въ кучи тулумъ. Кжна, прави що прави, вкара въ торбата си и други двѣ моми, които изгалати и направи като себе си: Днесъ аху, ху, утрѣ, их, ху, ху, токо се дрънна изъ селото, че Кжна е заишла съ нѣкого си, и вече е тежка, и на скоро ще роди копиле! Това не бѣше лъжа. А пъкъ Кжнинитѣ двѣ отбуръ дружки бѣха дъщери на тогивашния чорбаджи Ангела, на едната, на по-голѣмата името бѣше Добра, а на по-малката — Рада, и двѣтѣ запалници, като Кжна. Хади, хади, че и за тѣхъ развоня нѣщо.

*) Бѣсенъ конь.

„Чорбаджи Ангелъ, като не можеше да тегли тия прикаски които се пръскаха за двѣтѣ му хубусници, и като не можеше да бие магарето, рече да бие семера му, но му присѣдна.

„На Димитровдень имаме селски сборъ, както го имаме и до днесъ, а пъкъ по Димитровдень, знаете, че новото вино е тамамъ въ лудото си врѣме. Понасърбали се нашитѣ млади мѫже и млади момци, колкото играятъ, играй имъ се. Врѣмето бѣше хубаво, помня като днесъ, мѣсечина като деня, и яцжя *) заминува, хорото се неразижда. Въскисва Ангелъ-чорбаджи и отива при субаша та се развиква:

— „Бе Ахмеда-а! (тъй бѣше името на тогивашний субашъ) защо държишъ още това хоро и го нераспилѣешъ, или чакашъ да направятъ тѣзи пиенци нѣкоя пакость? Изъ селото ни моми има тежки, сичкитѣ кепазелици и реззилици*) излизатъ отъ тѣзи нощни хора; я послушай ме че прати нѣколко заптии да идѫтъ да го развалятъ, врѣме е сѣки да си иди у кѫщата.“

„Субашътъ Ахмеда проводилъ заптиета да распилѣятъ хорото.

—„Вай! кой е този, който иска да ни развали ветий обичай, ние ако искаме до срѣдъ нощь играваме, кому какво правимъ? Кой е този, който иска въ вето село новъ законъ да въвежда?

— „Субашътъ заповѣда да се разиди хорото, казали заптиета.

— „Субашътъ ли? Че какво ни се намиса той насъ на хорото? Дръжте го! извикватъ нашитѣ луди млади и се впускатъ връхъ конака. Виното не стои, а врате, като въ бѫчвата. Распѣнили се онѣзи хора, субаша, та субаша, викатъ.

„Субаша усѣтилъ каква е работата, че съ пиени хора на глава се не излиза, офейкува и се скрива

*) Два часа слѣдъ залазеното слънцето.
**) Безчестия развартства

по таванитѣ. Като не го намѣрватъ нашитѣ юнаци отзематъ си съ счупванпе на вратя, прозорци на конакътъ. Оттамъ хади у дѣдо Кировата кръчма, която бѣше до черквата, за да си оттушатъ съ виното. Тогива дѣдо Кировата кръчма държеше единъ кръчмаръ, който, невямъ, не бѣше българска вѣра, казваха го цинцаринъ, името му бѣше Щеру. Много лошевъ чилѣкъ бѣше този Щеру, хемъ паритѣ ни земаше, хемъ се подиграваше съ селенитѣ, но найсѣтнѣ намѣри батювцитѣ си.

— „Намърихте ли субашьтъ бъ? попиталъ Щеру.

— „Не можахме, отговориле нашитъ.

— „Ще му намѣрите вие нему . . . намъ щото, казалъ имъ Щеру съ подигравка.

„Позеленѣли, посмоклъли онѣзи лудй млади, не се побиратъ въ кожата си отъ ядъ, че пъкъ и писни.

— „Бре! ти ли си останалъ съ насъ да се подиграващъ, нѣму майкитѣ неможихме да подгонимъ баръ на тебе. Дръжте го бѣ! И впускатъ се връхъ него и тамъ на мѣстото му го смазватъ.

„Е! чакъ сега я окжтахме! На другиятъ день заровиха Щера до черквата, и по товас нца се опуйчихме. Не се мина много, додоха двамата брата Щерови да искатъ кръвь за кръвь. Хюкюмету*) доди пъкъ той искаше канъ пжрасж — пари за пролѣтата кръвь. Распръснаха се едни турци изъ селото, кого дѣ завърнатъ бой до умиране! И двѣтѣ страни сполучиха. На селото ни хвърлихж 37 кесии пари (една кесия е равна съ гроша 500) канъ парасж Отсждиха за башъ кръвници дѣда Срѣпка, Тодора Чалгжна и Тодора Кръстюва, които прѣкараха прѣзъ ножъ (заклаха)

„Ами паритѣ? 37 кесии грошове туй! А пъкъ ние бѣхме вече охлжзнале. Додѣто ги исплатимъ съ лико се упасахме. Вече бѣхме на очи, отъ дѣ да се

*) Отъ страна на правителството.

„Чорбаджи Ангелъ, като не можеше да тегли тия прикаски които се пръскаха за двѣтѣ му хубусници, и като не можеше да бие магарето, рече да бие семера му, но му присѣдна.

„На Димитровденъ имаме селски сборъ, както го имаме и до днесъ, а пъкъ по Димитровденъ, знаете, че новото вино е тамамъ въ лудото си врѣме. Понасърбали се нашитѣ млади мѫже и млади момци, колкото играятъ, играй имъ се. Врѣмето бѣше хубаво, помня като днесъ, мѣсечина като деня, и яцѫя *) заминува, хорото се неразижда. Въскисва Ангелъ-чорбаджи и отива при субаша та се развиква:

— „Бе Ахмеда-а! (тъй бѣше името на тогивашний субашъ) защо държишъ още това хоро и го нераспилѣешъ, или чакашъ да направятъ тѣзи пиенци нѣкоя пакость? Изъ селото ни моми има тежки, сичкитѣ кепазелици и реззилици**) излизатъ отъ тѣзи нощни хора; я послушай ме че прати нѣколко заптии да идѫтъ да го развалятъ, врѣме е сѣки да си иди у кѫщата.“

„Субашътъ Ахмеда проводилъ заптиета да распилѣятъ хорото.

—„Вай! кой е този, който иска да ни развали ветий обичай, ние ако искаме до срѣдъ нощь играваме, кому какво правимъ? Кой е този, който иска въ вето село новъ законъ даввежда?

— „Субашътъ заповѣда да се разиди хорото, казали заптиета.

— „Субашътъ ли? Че какво ни се намиса той насъ на хорото? Дръжте го! извикватъ нашитѣ луди млади и се впускатъ връхъ конака. Виното не стои, а врате, като въ бѫчвата. Распѣнили се онѣзи хора, субаша, та субаша, викатъ.

„Субаша усѣтилъ каква е работата, че съ пиени хора на глава се не излиза, офейкува и се скрива

*) Два часа слѣдъ залазеното слънцето.
**) Безчестия развартетва

по таванитѣ. Като не го намѣрватъ нашитѣ юнаци отзематъ си съ счупване на вратя, прозорци на конакътъ. Оттамъ ходи у дѣдо Кировата кръчма, която бѣше до черквата, за да си оттушатъ съ виното. Тогива дѣдо Кировата кръчма държеше единъ кръчмаръ, който, невямъ, не бѣше българска вѣра, казваха го цинцаринъ, името му бѣше Щеру. Много лошевъ чилѣкъ бѣше този Щеру, хемъ паритѣ ни земаше, хемъ се подиграваше съ селенитѣ, но найсѣтнѣ намѣри батювцитѣ си.

— „Намѣрихте ли субашьтъ бѣ? попиталъ Щеру.

— „Не можахме, отговориле нашитѣ.

— „Ще му намѣрите вие нему . . . намъ що-то, казалъ имъ Щеру съ подигравка.

„Позеленѣли, посмоклѣли онѣзи луди млади, не се побиратъ въ кожата си отъ ядъ, че пъкъ и пиени.

— „Бре! ти ли си останалъ съ насъ да се подигравашъ, нѣму майкитѣ неможихме да подгонимъ баръ на тебе. Дръжте го бѣ! И впускатъ се връхъ него и тамъ на мѣстото му го смазватъ.

„Е! чакъ сега я окжтахме! На другиятъ день заровиха Щера до черквата, и по товас нца се опуйчихме. Не се мина много, додоха двамата брата Щерови да искатъ кръвь за кръвь. Хюкюмету*) доди пъкъ той искаше канъ пжрасж — пари за пролѣтата кръвь. Распръснаха се едни турци изъ селото, кого дѣ завърнатъ бой до умиране! И двѣтѣ страни сполучиха. На селото ни хвърлихж 37 кесии пари (една кесия е равна съ гроша 500) канъ парасж Отсждиха за башъ кръвници дѣда Срѣпка, Тодора Чалгжна и Тодора Кръстюва, които прѣкараха прѣзъ ножъ (заклаха)

„Ами паритѣ? 37 кесии грошове туй! А пъкъ ние бѣхме вече охлжзнале. Додѣто ги исплатимъ съ лико се упасахме. Вече бѣхме на очи, отъ дѣ да се

*) Отъ страна на правителството.

зададе войска, турци, пжтници въ наше село ще кондисвать. Уголѣхме до сушъ. Не би. Пай-сѣтнѣ се дигнахме цѣло село, изсѣлихме се и отидохме та се заправихме въ гората, въ едно отстранено отъ пжтя мѣсто, това ново село нарѣкохме „Б ѣ ж а н е“. Тукъ малко рахатъ видѣхме. Подиръ 6 години, отка се заселихме въ „Бѣжане“ зададе се Ю с е и н ъ-п а ш а муаребеси. Доди Русията и въ наше село, задигнахме се подиръ Руситѣ и хайде въ Карнобатъ. Отъ тамъ като се теглиха Руситѣ и ние отидохме подиръ имъ, отидохме до Басарабията и тамъ се распиляхме по селата: З а д у н а й к а, Ш е к е р л и й, Ч у к р а к о й. Тукъ ние живѣхме цѣли три години. Повече отъ насъ татъкъ си останаха и вече не се завърнаха. Но ние, по сиромаситѣ, като нийдѣ неможахме да заловимъ темелъ, дойдохме си пакъ назадъ въ нашето село, но не въ „Бѣжане“, а въ първото, само че не се заселихме пакъ до пжтя, но излѣзохме на горѣ отстрани отъ пжтя, дѣто е селото ни и сега.

„Прѣди да додимъ ние въ селото си, турци отъ разни страни надошле и заселили най-хубавата страна на селото, отъ това и днесъ турцитѣ сж повече въ наше село: турци 120 кжщи, а българитѣ 52“.

До тукъ е свършокътъ на дѣдо Каровътъ разсказъ, и съ това се свършва и историята на селото Рижъ.

Забѣлѣжка. Едно врѣме, прѣди 30—40 години, най грозното за единъ селенинъ бѣ, да види че съсѣдъ на съсѣда си вдига ржка. Това бѣ позоръ за цѣлото село. Днесъ има примѣри, не само ржка да се вдига, което се счита даже за подвигъ—юначество, че Иванъ наслагалъ добрѣ Стояна, но още, и най-ужасното, селенинъ срѣдъ пладнѣ да убива съселенина си. Братия селени! Припомнете си селския кумшийски сговоръ и добрия животъ на вашити баща и дѣди, поогледайте са и въ горнята история на с. Рижъ и вразумете се. Не дѣйте злоупотрябява Божието дълготърпение. Неговата милость, надъ тия които се оставятъ отъ лошевинитѣ си и са обуьщатъ въ правий пжть, е голѣма. Но и неговото наказание надъ непоправимитѣ е—ужасно.

Синовна длъжность

Вие, чада, слушайте родителитѣ си въ Господа; Защото товз е праведно И вие, отци (бащи), не раздражавайте чадата си, но въспитавайте ги въ учение и наставление Господне.
Ефесеемъ гл. 9. ст. 1—4

Англичанинътъ Г-нъ Астингсъ бѣше търговецъ въ единъ отъ голѣмитѣ градове на Англия. Задомилъ се младъ, и станалъ баща на 9 дѣца. Астингсъ е билъ по нравъ твърдѣ раздразнителенъ; за най малко нѣщо се разсърдвалъ, викалъ, крѣщялъ и съ тоя си нравъ той, и самъ себе си ядосвалъ, че и другитѣ докачалъ, много пѫте несправедливо. Въ домътъ си, той е билъ още по опърничавъ, и колкото дѣцата му ставали по много, той ставалъ по опакъ, дори жестокъ. Ступанката му, която е била една примѣрна по добрината си жена, винаги се е трудила съ кротость, съ сладки думи, да уталожва буйствата на мѫжа си и да го задържа въ добро расположение къмъ нея си и къмъ дѣцата си, но често не сполучвала и въ двѣтѣ.

Каролъ най голѣмиятъ имъ синъ, е билъ отъ ония дѣца, които ако ги управлявашъ съ мѫдрость и кротость, биватъ лесноводими, послушни, но щомъ имъ заповѣдвашь съ строгость, или ги често схопвашъ. и то пристрастно, ставатъ опаки. Каролъ, колкото и да бѣше отъ малка, любезно, кротко, послушно дѣте но бащинитѣ му строгости легка полегка го

измѣниха и направиха едно начумерено, своенравно, и опорито (инатъ) момче. Колкото повече устаряваше бащата, толкова повече непримиримъ ставаше. Сладка дума, сладка хапка, не даваше никому въ домътъ си. Каролъ бѣ достигналъ 15 та та си година, когато единъ день баща му, злѣ разядосанъ за едно негово непокорство, като неможи да го накара да му се покори, въ яростьта си натири го вънъ отъ домътъ си, съ строга заповѣдъ, щото още еднъждъ да не се вѣстява прѣдъ очитѣ му.

Каролъ бѣ достигналъ да стане толкова гордъ, и докачителенъ, щото, при тая му бащина несмислена постжпка, той като неможа да понесе една такава жестокость отъ страна на сжщъ баща, излѣзе отъ дома си, безъ да помисли още веднъждъ да се завърни.

Каролъ бѣше се испъкълъ на работа, благодарение на бащината му строгость, който не му даваше мира ни часъ, но го караше постоянно на работа, той бѣ трудолюбивъ, и за това се не боеше нито отъ работа, нито го бѣ страхъ че ще да остане безъ поминъкъ. Запжща се за гр. Лондонъ, тамъ се срѣща съ единъ корабоначалникъ-бащинъ му приятель, комуто се прѣмолва да го приеме въ корабътъ, който го и прие. Корабътъ отплувалъ за Височна-Индия.

Баща му ни най малко не се наскърби за дѣто синъ му не се завърна, но ступанката му, Карловата майка, къмъ която, чедото ѝ, всѣкоги показваше най-голѣма почеть и нѣжна любовь, бѣше неутѣшима. Отъ многото ѝ питания и распитвания, да се научи понѣ за кадѣ е отишелъ синъ ѝ, тя нищо друго не можа да се научи, освѣнъ, че Каролъ е зелъ пжтьтъ си по море, но за кадѣ, и защо, нищичко не можи да издири.

На злочестиятъ домъ Астинговъ на скоро се приложи и друго нещастие. Работата по търговията му, се побърка, той испадна, и изведнъждъ се видя лишенъ, и отъ честь, и отъ имотъ, и отъ приятели. Осталалъ бѣ само съ една къща, но и тя отиде отъ ръка. Законътъ отсъди да се продаде и къщата му, дори нѣщо и отъ покъщнината му, така щото отъ малко-малко да се удовлътворятъ исковитѣ на взаимодавцитѣ му.

Така Астингъ отъ единъ богатъ търговецъ достигна да стане единъ сътѣнъ сиромахъ. Прѣнуденъ бѣ да си наеме една най-проста къщичка, въ която се подслони съ дѣцата си. Тукъ той остана да оплаква сѣтнитѣ си дни, заедно съ своитѣ клѣти дѣца, още неспособни за работа, които до вчера, какво е нѣщо бѣдность, нѣманис, не знаеха, а сега нѣмаше нито съ що да си доядѫтъ, нито съ що да се облекѫтъ, както прилича.

Само една полза докара злочестината на Г-на Астинга. *Нищета смиритъ человѣка,* говори писанието. Така сѫщо и Г. Астингъ въ бѣдностьта си твърдѣ много се измѣни въ характера си, той стана кротъкъ, и като че всичкитѣ му прѣдишни буйства се уталожиха. Ако не съ друго, то понѣ съ сладки думи стараеше се да облѣгчава теглилата на горкитѣ си дѣца, съ голѣма нѣжность се обхождаше и къмъ ступанката си, на която добринитѣ отъ день на день започна да оцѣнява все повече и повече.

* * *

Между това Каролъ срѣщна разни промѣнения въ честьта си. Първитѣ му стъпки въ свѣтовний животъ бѣха злощастни. При корабоначалникътъ бѣ

много добрѣ. Съ отличното си поведение, съ честний си трудъ и ослуга, той бѣ придобилъ неговото господарско благоволение и прѣдъ него се задаваше блѣскаво бѫдѫще, но за зла негова честъ корабоначалникътъ на скоро умрѣ, и Каролъ остана на срѣдъ пѫть, безъ нийдѣ никого. Отъ то на сѣтнѣ го послѣдваха редъ злочестини на които малко бѣ останало да стане жертва, когато единъ богатъ търговецъ отъ едно голѣмо *Дружество* се смили за него и го прибра въ кѫщата си. И тукъ Каролъ не се забави да придобие довѣрието и любовьта на новия си господарь, чрѣзъ своето прилѣжание и вѣрность надъ домашнитѣ, както и надъ търговскитѣ му работи. Той го прие въ Дружественната кантора испърво като писарь, и отпослѣ му довѣри повечето отъ подлозитѣ си. Като го добрѣ опита господарьтъ му и видя неговитѣ способности въ търговията, неговата честность и вѣрность, испрати го по дѣлата на Дружеството въ далеченъ градъ. И тамъ той можа да завърши такива важни търговски подлози, съ такава дързость и сполука, щото придоби общото довѣрие на цѣлото Дружество, което, не слѣдъ много, го прие за дѣйствителенъ членъ на Дружеството. Тукъ въ това Дружество се усмихна неговото щастие. Той забогатяваше отъ година на година по вече догдѣто достигна да се счита за единъ отъ второстепеннитѣ по богатството си търговци.

Но каролъ и до сега не помисляше за бащина си домъ; лошитѣ впечатления, които го послѣдваха отъ бащиното му жестоко прогонвание, нещастията, които го сполетѣха слѣдъ това му изгнание, грижитѣ му за да постигне едно свѣтовно щастие, всички-

тѣ тия въспираха у него помръдванието на синовната любовь. Напомняше си по нѣкога за удома си, но изведнъждъ, щомъ прѣкараше прѣзъ умать си бащината си несправедлива постжпка, неговий домъ му се прѣдставляваше, като мѣсто на жестоко за него наказание, и той се рѣшаваше никоги да не се завръща, освѣнъ само ако се признае неговото испжждание за съвършенно несправедливо. Но съ подобряванието на неговото щастие, като че ли и неговото сърце захвана да поумѣква.

Оставяше баща си на страна; припомняше си за свойта добра и обичлива майка, за дѣтскитѣ ослужливости на малкитѣ си сестрички, за веселитѣ разговорки на кроткитѣ си братчета, и се позамисляше; той се нажаляваше; и въ милостьта си, съ доброто си сърце, той дохождаше и до тамъ, щото започена да оправдава и сжщитѣ бащини си жестокости, като осжждаше самъ себе си за своето непокорство. Тия внечетления постепенно до толко започнаха да тревожатъ неговото добро сърце, щото не бѣ вече нищо въ сила, нито търговията му, нито положението му, да го спржтъ отъ да не се завърни въ бащинътъ си домъ за да види домашнитѣ си.

И тъй, най-послѣ, слѣдъ като събра всичкиятъ си имотъ, отплува за Англия, гдѣто прѣстигна слѣдъ деветъ годишното си отсжтствие.

Като пристигна въ рожденний си градъ, той се отправи кадѣ извѣстния му бащинъ домъ, но колко се зачюди, като не намѣри тамъ своитѣ си, а съвсѣмъ други обитатели! Домакинътъ му расправи за злочестото промѣнение на бащиното му състояние, като го утѣши, че при всички тия, домашнитѣ му сж

живо и здраво и че живѣеть за сега въ еди - коя кѫщичка подъ наемъ. Нажаленъ, наскърбенъ, Каролъ съ голѣмо сърдечно състрадание, опѫти се кадѣ новото жилище на родителитѣ си.

*
* *

Бѣше надвечеръ, и злочестото семейство, во главе съ г. Астинга, пълно съ тѫга, стоеше край огнището на простата си кѫщичка. Едно писмо, което г. Астингъ бѣ получилъ презъ деньтъ отъ господарьтъ на кѫщичката, комуто дължеше доста наемъ, когото не бѣ въ състояние да заплати, умножаваше още по-вече скърбъта на това злочесто семейство. Като държеше писмото въ рѫцѣ, слѣдъ дълбока въздишка, проговори на жена си: „сега какво ще да правимъ? немилосърдний тоя човѣкъ ни заплашва, че ще ни испѫди изъ кѫщата, ако не му заплатя! Но защо ли да го наричамь немилосърдъ, и каква милость учаквамъ отъ чюзди хора, когато азъ, като баща се показахъ много по немилосърдъ къмто сѫщий си синъ?!“ Тия думи се исказаха отъ г. Астинга съ такова сърдечно съкрушение, така потръсиха неговитѣ старчески кости, щото нему се жалба нажали, сълзитѣ му потекоха и той заплака като дѣте. И въ тия минути за нищо друго не прѣмисляше толко, нито за настоящето си безисходно положение, колкото за изгубений си синъ.

Ступанката му, като не намираше думи при едни такива тежки минути съ които да облекчи положението на сѫпругътъ си, или да го утѣши, стоеше само и мълчеше, като бѣ дала свобода на сълзитѣ си. По голъмата имъ дъщеря, на която хубостьта неможаше да укрие вѣтхото и облѣкло, притече се при майка

си и, като неможеше съ друго да ѝ помогне, улавя я за едната ржка, а съ другата си ржка подпираше главата ѝ. Двамата имъ по малки синове слѣдъ Карола, стоеха надъ тѣхъ прави, безъ да проговарятъ нѣщо, гледаха ги само съ едно сърдечно умиление. А по малкитѣ, като незнаеха още що ще кажи скърбъ, стоеха прѣдъ вратника и си играеха.

Ненадѣйно се спрѣ прѣдъ пжтнитѣ врата една каляска (пайтонъ). Едното отъ малкитѣ дѣца се завтече да обади на родителитѣ си, че прѣдъ тѣхний вратникъ се е спрѣла една богата каляска, отъ която слѣзълъ единъ хубавецъ господинъ. Додѣто да се разбере какво, и що е, ето че Каролъ влиза въ кжщи. Прѣдъ видъ на едно неучаквано и грозно за него явление, малко остана да му прѣпадни, той сполучи да се упрѣ до стѣната за да не падне.

Всичкото доможество се събра около непознатия господинъ. Майката, като съзрѣ добрѣ лицето му извика: „Синъ ми! синъ ми! Кароле сине!“ и падна у несвесть до краката му. Бащата остана като захластнатъ, като мжжъ той се уборави по скоро, колѣничи, обърна се къмъ домашната свѣтичка и извика: „Боже благодаря ти!“ Стана слѣдъ това, спустна се къмъ сина си, пригърна го, като го обливаше съ сълзитѣ си. Но Каролъ, като че не бѣ въ ссбе си, изведнъждъ Каролъ мжжки прибра силитѣ си, сеѣпна се, падна на бащинитѣ си нозѣ, и поиска прошка. — „Ти ли искашъ отъ мене прошка синко Кароле?“ продума бащата, задавенъ отъ сълзи „не, синко, азъ трѣба да искамъ отъ тебе прошка за жестокостьта, което показахъ къмъ тебе“. И тия като говорѣше притискаше го у гърдитѣ си, безъ да го отпуща.

Между това, майката лѣжеше унесвѣсть на дъщеринитѣ си ржцѣ. Осталото домачадие уплашено и смаяно, гледаше плахо, плахо безъ да знае какво да мисли за това ненадѣйно чюдно явление: дребнитѣ почнаха да викатъ и жално да плачатъ за майка

си, която се виждаше като полумъртва. Каролъ и баща му обърнаха вниманието си на майката; съ голѣмата си грижа тѣ я посвѣстиха. Но щомъ майката отвори очи и видя прѣлмѣтътъ на дългитѣ си жалби и непрѣстаннитѣ ѝ плачове, додѣ ѝ още по силно припадвание, щото малко остана да си докара нѣкоя опасность. Прѣнесоха я на лѣглото ѝ гдѣто, слѣдъ като си поотпочина, легка полегка се поуборави, доби сила и стана, прострѣ растреперанитѣ си ржцѣ и умилно пригржщаше и цѣлуваше сина си.

Братията и сестритѣ, като най-сѣтнѣ дódоха въ себе си и разбраха че това е тѣхний братъ, за когото често майка имъ плачешкомъ бѣ имъ расказвала, заредиха се единъ слѣдъ други да го прѣгржщатъ. По голѣмото момче, което по добрѣ помняше брата си, като обиченъ другарь въ дѣтинскитѣ си години, показваше му най чювствителната нежна братска любовь.

Слѣдъ като прѣминаха първитѣ умилителни минути на здрависванията и на любезнитѣ запитвания, Каролъ на кжсо исприказа на родителитѣ си разнитѣ случки на живота си въ странство, като прикриваше злощастията си, за да не би да нанесе новъ ударъ на милозливата си майка. Зарадва ги съ доброта сполука въ търговията си, като имъ показа и богатството си, което прѣдлагаше на тѣхното расположение. Това великодушно и чадолюбиво прѣдложение възбуди голѣмо очудвание въ сърцата на всичкото домородство и не малко съкруши сърцето на бащата, когото вътрѣшно като страшно да мжчеше жестокото унеправдание, което бѣ нанесълъ на единъ сега толкова добродѣтеленъ синъ. Той се благодари да земе една малка часть отъ синовътъ си щедръ приносъ съ когото поднови търговията си, не се мина много той възобнови изгубената си честь, подигна кредитътъ си, като подигна въ сжщого врѣме прѣдишного положение и състояние на западналий си домъ, и поживя до дълбока старость честито, спокойно и благополучно.

книжки за народа

Книжка 1. **Расказъ** изъ добродѣтелний животъ на нашитѣ неотдавнашни старци — селени. . . . . Цѣна — 10 с.

Книжка 2. **Трима народни учители:** *С. Филаретовъ, С. Доброплодний и Д. П. Войниковъ.* . . . . „ —20 с.

Книжка 3. **Подвигъ**, источенъ расказъ; прѣводъ отъ Русски. . . . . „ —20 с.

Книжка 4. **Отецъ Захарий. Гебедженский;** единъ примѣренъ свѣщенникъ; убитъ отъ турцитѣ год. 1869. . . . . „ —20 с.

Книжка 5. **Историята на селото Рижъ** (Чалж-Кавакъ), съ приложение: **Синовна длъжность.** († П. Р. Славейковъ). . . . „ —15 с.

☛ Намиратъ се за проданъ въ **домашната книжарница** на *Ил. Р. Блъсковъ* въ гр. Шуменъ.